

POLITINĖS INSTITUCINĖS SĄLYGOS IR KOLEKTYVINIS SMURTAS

MAŽVYDAS JASTRAMSKIS

Straipsnyje nagrinėjamas politinių institucinių sąlygų ir kolektyvinio smurto santykis, ieškant atsakymo į klausimą, kokie režimo bruožai yra palankūs (nepalankūs) kolektyviniam smurtui pasireikšti didesniu mastu. Remiantis Charleso Tilly teorija, išskiriami du problemos kontekste svarbiausi režimo bruožai (politinės institucinės sąlygos): demokratijos lygis ir režimo pajėgumai; iškeliamos trys empirinėje dalyje testuojamos hipotezės. Taikant kiekybinės grafinės analizės metodą atskleidžiama, kad demokratijos lygio ir kolektyvinio smurto pasireiškimo / laipsnio ryšio nėra. Tačiau galima rasti kolektyvinio smurto ir režimo pajėgumų sąsają: mažėjant režimo pajėgumams, išauga tikimybė didesniai kolektyvinio smurto laipsniui. Empirinė analizė taip pat parodo, kad geriausiai kolektyvinio smurto pasireiškimą slopina (neleidžia pakilti į aukštą lygį) didelių pajėgumų nedemokratiniai, o didžiausiu jo laipsniu pasižymi mažų pajėgumų nedemokratiniai režimai.

Įvadas:

kolektyvinio smurto problema XX amžiuje

Kolektyvinio smurto problema socialinių ir politinių reiškinių tyrėjams yra aktuali nuo antikos laikų – Aristotelis politinį smurtą aiškino

---

Mažvydas Jastramskis – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto doktorantas (el. paštas: mazvydas.jastramskis@gmail.com).

© Mažvydas Jastramskis, 2010

Straipsnis įteiktas redakcijai 2010 m. lapkričio 8 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2010 m. lapkričio 22 d.

kaip skurdo funkciją¹. Tačiau nors kolektyvinis smurtas lydi žmoniją per visą jos istoriją, būtent pastaraisiais dešimtmečiais socialiniuose moksluose šiam fenomenui skiriama vis daugiau dėmesio. Kolektyvinis smurtas (dažniausiai politiškai motyvuotas) yra tikra modernųjų (postmodernųjų) laikų ryškė: Charleso Tilly teigimu, šio reiškinio mastas XX a. (remiantis absoliučiais skaičiais) yra gerokai didesnis, palyginti su bet kuriuo amžiumi per pastaruosius 10 000 metų².

Tarp 1990 ir 1999 m. pasaulyje įvyko apie 250 tarptautinių ir pilietinių karų: vidutiniškai 2–3 nauji karai per vienerius metus ir apytiksliai 100 mln. mirčių kaip tiesioginis vienos ar kitos vyriausybės remiamų karinių pajėgų veiklos padarinys. Įdomu, kad tik pirmoje XX a. pusėje už kolektyvinį smurtą iš esmės buvo atsakingi tarptautiniai karai: po Antrojo pasaulinio karo juos kaip dominuojančią ginkluoto konflikto formą pakeitė pilietiniai karai, etniniai konfliktai, separatistinės kovos, terorizmas³. Lygia greta su šiuo pokyčiu didėjo civilių mirčių konfliktuose dalis: 5 proc. Pirmajame pasauliniame kare, 50 proc. Antrajame pasauliniame kare ir 90 proc. XX a. pabaigos karuose⁴. Remiantis tyrimų centro „Stockholm International Peace Research Institute“ duomenimis, iš 2000–2009 m. vykusių ir vykstančių 30 svarbių ginkluotų konfliktų tik trys buvo tarpvalstybiniai⁵.

---

¹ Gupta Dipak K., *Understanding Terrorism and Political Violence*, New York: Routledge, 2008, p. 65.

² Tilly Charles, *The Politics of Collective Violence*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 55.

³ Terorizmas sunkiai apibūdinamas kaip atskira politinio kolektyvinio smurto forma – veikiau kaip ginkluoto pasipriešinimo taktika. Kad ir kaip būtų, šis asimetriniu jėgos naudojimu besiremiantis politinės kovos būdas XIX a. buvo taikytas išimtinai pavienių anarchistų. Tačiau XX a. terorizmas „institucionalizavosi“ kaip gana plačiai taikomas įrankis, siekiant tam tikrų socialinių ar politinių tikslų, pavyzdžiui, šalies nepriklausomybės (EOKA Kipre, ETA Airijoje ir Jungtinėje Karalystėje).

⁴ Tilly Charles, 2003, p. 55–80.

⁵ Harbon Lotta and Wallenstein Peter, „SIPRI Yearbook 2010“, Stockholm International Peace Research Institute, 2010, <<http://www.sipri.org/yearbook/2010/02/02A>>, 2010 10 21.

Kita vertus, XX a. drąsiai galima vadinti ne tik vidinių konfliktų, bet ir valstybės autorizuotų ir jos atstovų vykdomų represijų prieš civilius gyventojus epocha. Kaip kraštutinius tokio politinio smurto atvejus galima pateikti genocidą XX a. pradžioje Osmanų imperijoje⁶ ir to amžiaus pabaigoje – Ruandoje⁷. Genocido sąvokos iki šiol oficialiai „nenušipelnė“, tačiau mastu ir priemonėmis nenusileido XX a. plačiai taikytos kitos valstybinės represijos (kartais vadinamos politinio terminu): nuo politinių valymų Sovietų Sąjungoje iki mirties būrių veiklos Salvadore. Riba tarp tiesioginių politinių represijų ir genocido yra slanki: vis dėlto valstybinės represijos gali būti atskiriamos kaip smurtinė vyriausybės atstovų veikla, kuria visų pirma siekiama nutildyti režimo opoziciją, tačiau nekeliamas tikslas išnaikinti vieną ar kitą politinę ar socialinę grupę.

Apskritai galima teigti, kad XX a. tarptautinis karas (kaip konfliktas, tradiciškai reguliuojamas tam tikrų tarptautinių normų ir kartu dominuojanti kolektyvinio smurto forma) užleido vietą pilietiniams / partizaniniams karams, genocidui, valstybinėms represijoms ir terorizmui. Šį fenomeną galima bendrai įvardyti kolektyviniu politiniu smurtu, kuris nepatenka į tarptautinio karo apibrėžimą ir dažniausiai (išskyrus tarptautinio terorizmo atvejus) yra lokalizuotas vienos valstybės viduje. Reikėtų pažymėti, kad tokio kolektyvinio smurto pobūdis skiriasi nuo tradicinio politinio konflikto tuo, jog kovoja ne valstybė prieš valstybę, o valstybė prieš visuomenės grupes, visuomenės grupės prieš kitas grupes ir nevalstybiniai kariniai vienetai prieš teisėtą valstybės valdžią ar visuomenės grupes; be to, jam būdinga labai padidėjęs civilių aukų kiekis.

⁶ Armėnijos atstovų teigimu, 1915–1923 m. Osmanų imperijos turkų vykdyto etninio valymo metu išžudyta 1,5 mln. armėnų.

⁷ 1994 m. Ruandos hutų vyriausybės inicijuotame ir jai pavaldžių jėgų struktūrų vykdytame genocide, į kurį įsitraukė ir civiliai gyventojai, per tris mėnesius buvo išžudyta apie 800 000 tutsių ir nuosaikių hutų (nesutikusių su tutsių genocidu) etninių grupių žmonių.

Kokios sąlygos yra palankios „plėtotis“ šiuolaikiniam kolektyviniam smurtui? Straipsnyje nesiekama išsamiai apžvelgti visų įmanomų šio reiškinio aiškinimo teorijų, o koncentruojamasi į vieną konkretų aspektą: politinių institucinių sąlygų (režimo bruožų) ir kolektyvinio smurto ryšio analizę, pristatant į tai orientuotą teoriją (kokie režimai sudaro palankias ir nepalankias sąlygas kolektyviniam smurtui) ir pagal ją išskirtas hipotezes įvertinant empiriškai. Taigi, teorijai (diskusija apie kolektyvinio smurto reiškinį ir jo santykį su režimu / politinėmis institucinėmis sąlygomis) skirta pirmoji straipsnio dalis. Antrojoje empiriškai testuojami pirmojoje dalyje išskirti teiginiai apie kolektyvinio smurto ir režimo sąlygų ryšį.

1. Kolektyvinis smurtas ir jo santykis su režimu: teorija

Pirmojoje (teorinėje) straipsnio dalyje iš pradžių plačiau pristatomas politinio kolektyvinio smurto fenomenas: jo apibrėžimas ir įvairovė. Antrasis teorinės dalies poskyris skirtas pagrindinėms kolektyvinį smurtą aiškinančioms teorijoms pristatyti ir bendroms prielaidoms aptarti. Jame išskiriami politiniai instituciniai veiksniai, kaip palankios / nepalankios sąlygos didesniai ar mažesniai kolektyvinio smurto laipsniui skirtinguose režimuose, ir, remiantis šia teorija, pristatomos empirinėje dalyje testuojamos hipotezės.

1.1. Kolektyvinio (politinio) smurto apibrėžimas ir įvairovė

Kolektyvinį smurtą patogų suvokti kaip ginčų politikos (angl. *contentious politics*) dalį⁸. Ginčų politika, remiantis Dougu McAdamu, Sidney Tarrow ir Ch. Tilly – tai epizodiška, vieša, kolektyvinė ieško-

---

⁸ McAdam Doug, Tarrow Sidney and Tilly Charles, *Dynamics of Contention*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001, p. 3–7.

vų (t. y. keliančiųjų reikalavimus) ir jų objektų sąveika, kai: a) bent viena vyriausybė (plačiaja prasme) yra ieškovas, reikalavimų objektas arba dalyvauja ginče kaip trečioji šalis; b) reikalavimai, jeigu būtų įgyvendinti, paveiktų bent vieno ieškovo interesus.

Kai kurie šio apibrėžimo aspektai reikalauja patikslinimo. Visų pirma, nuoroda į epizodiškumą reiškia, kad ginčų politika nėra institucionalizuota / reguliarizuota sąveika (pvz., kaip parlamento rinkimai, mokesčių mokėjimas) ir linkusi pasireikšti sporadiškai (jos nereguliuoja oficialios taisyklės). Viešumo kriterijus atskiria individualius reikalavimus ir tuos, kurie keliami aiškiai apibrėžtų organizacijų viduje (pvz., bažnyčioje ar firmose); taip pat juo nurodoma keliamo reikalavimo sąsaja su viešuoju interesu (kitais tariant, reikalavimo turinys turi patekti į viešosios srities reguliavimo erdvę). Reikalavimai, jeigu būtų įvykdyti, turėtų politinių, viešajai erdvei priskirtinų padarinių: jie gali įvairuoti nuo tokių atvejų, kai protestuojama prieš vyriausybės planus mažinti pensijas, iki tokių kraštutinių, kai reikalavimas tam tikrai socialinei grupei iš principo reiškia jos sunaikinimą (reikalavimas išnykti – genocidas).

Ch. Tilly teigia, kad kolektyvinis smurtas patenka į ginčų politikos sritį kaip svarbus jos poaibis: nors ne visa ginčų politika pasižymi smurtu, kolektyvinis smurtas neišvengiamai įtraukia vienokius ar kitokius ginčus ir reikalavimus. Be to, šis reiškinys traktuojamas kaip ginčų politikos dalis, nes vyriausybė visuomet dalyvauja kaip reikalavimų subjektas, objektas ar tarpininkas⁹. Patį kolektyvinį smurtą autorius apibrėžia kaip epizodinę socialinę sąveiką, kuri turi šiuos bruožus: a) iš karto sukelia fizinę žalą asmenims ir / arba objektams (terminas „žala“ apima prievartinį asmenų ar objektų užgrobimą, nepaisant pasipriešinimo); b) įtraukia bent du žalos kaltininkus; c) nors iš dalies yra koordinacijos tarp atliekančių smurtinį veiksmažį asmenų rezultatas¹⁰.

⁹ Tilly Charles, 2003, p. 26.

¹⁰ Ten pat, p. 3.

Politinis kolektyvinis smurtas natūraliai neapima viso įmanomo kolektyvinio smurto spektro. Remiantis Ch. Tilly prieiga, ne visas kolektyvinis smurtas grynąja prasme yra politiškas – pavyzdžiui, susirėmimai tarp nusikalstamų gaujų, futbolo chuliganų muštynės. Tai neabejotinai yra kolektyvinis smurtas, kuris susijęs su politika tuo, kad vyriausybė idealiu atveju visuomet turėtų įsikišti į konfliktą kaip trečioji šalis – tačiau patys keliami reikalavimai yra susiję arba su pragmatine nauda konkrečiai nusikalstamą aktą atliekančiai grupei (menkas ryšys su viešuoju interesu), arba apskritai jų motyvas nėra aiškiai interpretuotinas. Kitaip tariant, nors kolektyvinio smurto sąsąjū su politika galima aptikti kone visada, politinį motyvą – ne visais atvejais.

Todėl teoriškai galima išskirti kolektyvinį smurtą kaip veiksmą, nebūtinai turintį aiškų politinį motyvą, ir politinį kolektyvinį smurtą kaip ginčų politikos dalį, kai politinių tikslų siekiama smurtiniais būdais. Taigi, išskiriami du pagrindiniai politinio kolektyvinio smurto požymiai. Pirmasis svarbus požymis yra kolektyviniai reikalavimai – reikėtų pažymėti, kad ginčų politika siaurajame apibrėžime ir yra kolektyvinė (viešosios erdvės reikalavimų aspektas) politinė kova¹¹. Pridėjus antrąjį požymį (smurtinis pobūdis), kolektyvinė politinė kova tampa smurtinė – tokiu atveju galima kalbėti apie politinį kolektyvinį smurtą.

Kolektyvinio smurto tyrėjai, apibūdindami ir empiriškai tirdami fenomeno įvairovę, naudoja tris pagrindines strategijas¹². Pirmoji yra „supylimas į krūvą“: kai smurtinės sąveikos nėra diferencijuojamos, tiesiog įvertinamas arba jų, arba aukų skaičius (taigi tokiu atveju empiriškai matuojamas apskritai smurto lygmuo tam tikrame geografiniame ar administraciniame vienetė). Antrasis – kasdienio katalogavimo, kai klasifikavimas iš esmės remiasi kategorijomis, perimtomis

¹¹ McAdam Doug, Tarrow Sidney, and Tilly Charles, 2001, p. 5.

¹² Tilly Charles, *Regimes and Repertoires*, Chicago: The University of Chicago Press, 2006, p. 122.

iš viešosios erdvės diskusijų ir žiniasklaidos. Pavyzdžiui, „Encyclopedia of Violence, Peace, and Conflict“ galima rasti straipsnių apie politines žmogžudystes, pilietinius karus, tarptautinį karą, gaujų smurtą, genocidą, democidą, organizuotą smurtą, policijos smurtą, revoliucijas, terorizmą, seksualinę prievartą ir t. t. Trečioji strategija yra tam tikros kategorijos išskyrimas, apibūdinimas ir tolesnis tyrimas – pavyzdžiui, pastaraisiais dešimtmečiais ypač pagausėjo studijų apie terorizmą. Empirinėje straipsnio dalyje kolektyvinio smurto lygis įvertinamas ir matuojamas faktiškai derinant visas šias apibūdinimo strategijas (matuojant bendrą kolektyvinio smurto pasireiškimą, tačiau neįtraukiant kai kurių formų).

Ch. Tilly daro prielaidą, kad mechanizmai ir procesai, kurie sukelia kolektyvinį smurtą, yra būdingi visiems šio reiškinio atvejams – ar tai būtų genocidas, ludistų žygiai, ar vairuotojų susirėmimai keliuose (visa tai yra ginčų politikos dalis: vyriausybė visada kažkur operuoja reikalavimų kontekste). Todėl dažnai vartojami terminai iš „kasdienio katalogavimo“ (terorizmas, pilietinis karas, masinės žudynės) nenurodo aiškių ribų. Siūloma kolektyvinį smurtą klasifikuoti pagal iškilumą ir koordinaciją: a) trumpojo laikotarpio žalos iškilumas (angl. *salience*): iki kiek žalos sukėlimas ir patyrimas dominuoja subjektų saveikoje; b) koordinacija (angl. *coordination*): žalos kaltininkų veiksmų koordinavimo laipsnis¹³.

Remdamasis šiais kriterijais, Ch. Tilly išskiria keletą naujų kolektyvinio smurto tipų: smurtiniai ritualai, koordinuotas naikinimas, oportunitizmas, smurtiniai barniai, individuali agresija, išsklaidytos atakos. Jo darbuose tokia prieiga empiriškai pasiteisina, nes hipotezėms testuoti taikoma atvejų studijų metodika; vis dėlto stengiantis surinkti duomenis apie daugiau atvejų, ši klasifikacija kelia problemų, nes prieinamose duomenų bazėse sunku rasti duomenų apie kolektyvinio smurto mastą pagal iškilumą ir koordinaciją.

¹³ Tilly Charles, 2003, p. 1–25.

Gana abstrakti išskiriamų formų atžvilgiu, tačiau patogesnė empirinei analizei yra politinio kolektyvinio smurto atvejų klasifikacija pagal subjektą ir objektą – kas ir prieš ką atlieka kolektyvinio smurto aktą? Galima išskirti tris pagrindinius subjektus: vyriausybę, visuomenės grupes (individai / socialiniai judėjimai) ir nevalstybines / sukarintas grupes. Remiantis jais, straipsnyje siūloma tokia klasifi-

Lentelė. Kolektyvinio politinio smurto klasifikacija pagal subjektą ir objektą

<i>Subjektas / objektas</i>	<i>Vyriausybė</i>	<i>Visuomenės grupės</i>	<i>Nevalstybinės / sukarintos grupės</i>
Vyriausybė	Tarptautinis karas	Valstybinės represijos (politiniai susidorojimai su opozicijos atstovais, genocidas)	Atsakomieji veiksmai į organizuotą smurtinį pasipriešinimą (karinių pajėgų atsakomieji smūgiai)
Visuomenės grupės	Į smurtą pereinantis politinis dalyvavimas (riaušės, smurtinės revoliucijos, pavieniai išpuoliai prieš valstybės atstovus ir objektus)	Smurtinės socialinės saveikos (genocidas, etnis / pilietinis smurtas, skirtingų religinių pakraipų atstovų susirėmimai)	Civilių pasipriešinimas nevalstybinėms / sukarintoms grupėms
Nevalstybinės / sukarintos grupės	Organizuotas smurtinis pasipriešinimas (dvi pagrindinės strategijos: pilietinis karas ir selektyvus terorizmas)*	Kategorinis (nesirenkantis) terorizmas	Smurtiniai susirėmimai tarp nevalstybinių / sukarintų grupių

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Charles Tilly (2003) ir Jeff Goodwin (2006) darbais.

* Remiantis Jeff Goodwin (2006), selektyvus terorizmo taikinyis yra į kovą sąlyginai išitraukę asmenys, politikai: valstybės administracinio aparato darbuotojai, konkuruojančių opozicijų atstovai / aktyvistai, bendradarbiaujantys su priešu (numanomi), paprasti nusikaltėliai. Kategorinio terorizmo taikinyis – anoniminiai religinės, socialinės, etninės ir t. t. grupės nariai.

kacija (pateikta lentelėje). Reikėtų pažymėti, kad kai kurios formos tikrovėje iš dalies ar visiškai sutampa su kitomis: pavyzdžiui, pilietiniame kare ganėtinai sunku atskirti vieną subjektą ir objektą (arba vieną ieškovą, remiantis ginčų politikos terminija).

1.2. Sąlygos kolektyviniam smurtui: režimų vaidmuo

Kolektyviniam smurtui aiškinti skirtos teorijos varijuoja pagal analizės lygmenį: mikrolygmens darbuose smurto priežasčių ieškoma tiriant individą, makrolygmens teorijose visų pirma pabrėžiami struktūriniai veiksniai. Aiškinimai taip pat skirstomi pagal pobūdį – marksistiniai ar nemarksistiniai bei santykį su imanentiškumu (kai kolektyvinis smurtas traktuojamas kaip neišvengiamas, normalus) ir atsitiktinum¹⁴.

Galima išskirti pagrindines kolektyvinį smurtą aiškinančių teorijų grupes: 1) psichologinės (mikrolygmens teorijos, smurtas aiškinamas remiantis individo psichologija: pvz., psichopatologijos ar narcisizmo pagrindu); 2) socialinės psichologijos ir psichokultūrinės: mezolygmens teorijos, derinančios mikro- ir makrolygmens aiškinimus; individo polinkis į smurtą ir jo aktyvacija aiškinama kaip tam tikrų struktūrinių sąlygų (pvz., santykinis skurdas) funkcija; 3) sociostruktūrinės: remiasi prielaida, kad kolektyvinis smurtas pirmiausia priklauso nuo sociopolitinės struktūros ir jos dinamikos (pvz., modernizacijos teorijos); 4) racionalaus pasirinkimo: smurtas suvokiamas kaip racionalus tikslo siekimo būdas, kai kitos alternatyvos yra mažiau efektyvios¹⁵.

¹⁴ Contech-Morgan Earl, *Collective Political Violence*, New York and London: Routledge, 2004, p. 10–15.

¹⁵ Reikėtų pažymėti, kad nors pateikta klasifikacija padeda išskirti pagrindines aiškinimo tendencijas, neišvengiamai redukuoja gana margą kolektyvinio smurto teorijų žemėlapi; sudaryta autoriaus, remiantis Earl-Contech Morgan (2004) ir Dipak K. Gupta (2008) darbais.

Šios teorijos yra daugiau ar mažiau orientuotos į diskusiją apie universalias kolektyvinio smurto protrūkio (atsitiktinumo aspektas) ar išsilaikymo (imanentiškumo aspektas) priežastis. Vis dėlto reikėtų pažymėti, kad kolektyvinio smurto XX a. masto neįmanoma paaiškinti nepaisant globalių empirinių politikos tendencijų, kurios sudarė tam prielaidas:

- **Dekolonizacija:** ypač svarbi kaip pats procesas *per se* (kovos dėl kolonijų nepriklausomybės, pvz., Alžyro konfliktas) ir kaip kolonizacijos laikotarpio palikimas (neadekvačiai nubrėžtos valstybių sienos, protekcionizmo vienu etninių grupių atžvilgiu politikos padariniai).
- **Ideologijos:** nacionalizmo ir komunizmo įtaka XX a. politikai yra didžiulė ir labai svarbi kolektyvinio smurto masto padidėjimo atžvilgiu. Šios dvi ideologijos padarė daug žalos žmonijai tiek kaip „grynojo“ politinio smurto¹⁶ (susidorojimas su komunizmui neparankiais individais ir netgi socialinėmis klasėmis¹⁷, etninio valymo kampanijos kaip blogiausia nacionalizmo išraiška) pateisinimas, tiek kaip viena iš varomųjų jėgų poliarizuojant tam tikras visuomenes ir stumiant jas į konfliktą (komunistine ideologija paremti sukilimai, etninės nesantaikos inspiiruoti konfliktai).
- **Neigiami globalizacijos aspektai:** prekyba ginklais, narkotikais, brangakmeniais ir žmonėmis yra ir buvo svarbus teroristinių grupių, partizanų, pilietinio karo kovotojų finansavimo šaltinis, taip pat kaip ekonominis smurtinių autoritarinių režimų išsilaikymo pagrindas.
- **Šaltasis karas ir jo „palikimas“:** Šaltojo karo metu supergalios (JAV ir Sovietų Sąjunga) netiesiogiai susidūrė ne viename konflikte, juose daugiausia nukentėjo tų šalių gyventojai (pvz.,

---

¹⁶ Blogiausias atvejis yra ideologinis genocidas, kai šalinami su tam tikra pasaulėžiūra / teorija / tikėjimu nesutinkantys ar prie jo netinkantys žmonės.

¹⁷ Pavyzdžiui, nepriklausomi valstiečiai Sovietų Sąjungoje.

Vietnamas). Be to, dažna tarptautinė praktika buvo regresyvių, tačiau geopolitiškai svarbių režimų ir jų elito protekcija – kaip kitaip paaiškinti JAV paramą Salvadorui, kur valstybės autorizuoti mirties būriai išžudė tūkstančius gyventojų? Pasibaigus Šaltajam karui ir pasitraukus SSRS ir JAV pajėgoms, kai kuriose šalyse dėl galios vakuumo kilo smurto banga – pavyzdžiui, Somalyje ir Afganistane.

Šias empirines tendencijas galima traktuoti kaip dažnai teorijose nepelnytai pamirštas bendras tarptautinės ir vidaus politinės aplinkos prielaidas, kurios akivaizdžiai yra labai svarbios kaip „galimybių ir paskatų langai“, atsivėrę XX a. ir palaikę kolektyvinio smurto masto didėjimą. Tokių langų galima ieškoti ne tik išskiriant globalaus lygmens politines tendencijas (kurios gali padėti paaiškinti tarptautines kolektyvinio smurto masto prielaidas XX a., tačiau mažai ką pasako apie variaciją tarp regionų ir valstybių), bet ir analizuojant sociologinių prieigų, kurios dominuoja kolektyvinio smurto teorijose, į antrą planą nustumtas institucines politines sąlygas skirtinguose režimuose.

Bene garsiausią ir plačiausiai žinomą režimų klasifikaciją, susijęs su kolektyviniu smurtu, pasiūlė ir savo veikaluose nuosekliai išplėtojo Ch. Tilly. Remiantis šiuo autoriumi, klasifikuojant režimus ir aiškinant jų variaciją svarbiausi yra du kriterijai (kintamieji): vyriausybės / režimo pajėgumai (angl. *governmental / regime capacity*) ir demokratijos lygis. Režimo pajėgumai rodo, kiek vyriausybės atstovai kontroliuoja valstybės teritorijoje esančius išteklius, veiklas ir populiacijas. Demokratiją Ch. Tilly apibrėžia kaip laipsnį, kiek vyriausybės jurisdikcijoje esančios populiacijos nariai disponuoja plačiais ir lygybės principu paremtais santykiais su vyriausybės atstovais, vykdo kolektyvinę vyriausybės personalo ir išteklių kontrolę ir turi teisę į apsaugą nuo šališkų vyriausybės atstovų veiksmų. Nesunku pastebėti, kad tiek režimo (vyriausybės) pajėgumai, tiek demokratija

apibrėžiant traktuojami kaip ranginiai¹⁸, o ne nominalūs dvireikšmiai kintamieji (demokratija arba yra, arba ne)¹⁹.

Koks, Ch. Tilly manymu, yra šių kintamųjų ryšys su kolektyviniu smurtu? Visų pirma, didėjant režimo pajėgumams, didėja kolektyvinio smurto, į kurį yra tiesiogiai įsitraukę vyriausybės atstovai, proporci- jos (tačiau nebūtinai bendras mastas). Išskyrus vyriausybės inicijuotą smurtą (valstybinės represijos, žr. lentelę), kitų subjektų inicijuoto kolektyvinio smurto laipsnis yra didesnis esant menkų pajėgumų režimams (kad ir koks būtų demokratijos lygmuo). Demokratijos ryšys su kolektyviniu smurtu yra atvirkščias: kylant demokratijos lygiui, mažėja bendras (nesvarbu, kas yra subjektas) kolektyvinio smurto mastas (pavertus absoliučiais skaičiais). Išimtis: nors kolektyvinio smurto mastas valstybės viduje mažesnis, demokratijos kartais iš- traukia į tarptautinius karus (pvz., JAV karas su terorizmu ir invazija į Afganistaną ir Iraką)²⁰.

Remdamasis dviem kintamaisiais, Ch. Tilly sukonstruoja keturių režimų tipų schemą ir apibūdina režimo tipo ir kolektyvinio smurto lygio ryšį²¹.

- **Didelių pajėgumų demokratinis:** žemas kolektyvinio smurto lygis (plačiai paplitęs taikus ginčų politikos pobūdis, regulia- rizuotos ir integruojančios formalios demokratinės politinės sąveikos, valstybė vykdo plačią viešosios politinės veiklos ste- bėseną).
- **Mažų pajėgumų demokratinis:** vidutinis kolektyvinio smurto

¹⁸ Matuojant kintamuosius rangų skale, didesnis rangas nurodo didesnę (arba mažes- nę – tai priklauso nuo to, kaip koduotos reikšmės) matuojamo požymio intensyvumą (pvz., didesnis rangas rodytų aukštesnę demokratijos lygį); tiriamus objektus pagal rangus galima išrikiuoti į eilę (pvz., valstybes nuo pasižyminčių žemiausiu iki aukš- čiausiu demokratijos lygiu). Kitaip nei intervalų ir santykių skalėmis, rangų skale kiekybiškai reikšmių skirtumų įvertinti negalima.

¹⁹ Tilly Charles, 2003, p. 41–54.

²⁰ Ten pat.

²¹ Tilly Charles, *Democracy*; Cambridge: Cambridge University Press, 2007, p. 1–24; Tilly Charles, 2003, p. 41–54.

lygis (mažiau efektyvi nei didelių pajėgumų demokratiškame režime valstybės stebėseną, didesnis nelegalių ir pusiau legalių politinių veikėjų išitraukimas į viešąją politiką ir aukštesnis smurtinių sąveikų lygis viešojoje politikoje).

- **Didelių pajėgumų nedemokratinis:** vidutinis kolektyvinio smurto lygis (efektyvi valstybės stebėseną ir siaura viešoji politinė erdvė, išskyrus vyriausybės „išrašomas“ sąveikas; ekstensyvus valstybės atstovų išitraukimas į bet kurias viešąsias sąveikas ir didesnis valstybinių represijų laipsnis).
- **Mažų pajėgumų nedemokratinis:** aukštas kolektyvinio smurto lygis (būdinga tiek aukštas vyriausybės inicijuoto politinio smurto lygis, tiek dėl neefektyvios valstybės kontrolės plačiai paplitęs kitų politinių veikėjų naudojamas smurtas; būdinga etninė, religinė mobilizacija ir karo vadų vaidmuo, dažnos smurtinės ginčų politikos sąveikos, pereinančios į pilietinius karus).

Remiantis Ch. Tilly teorija, galima formuoti hipotezes kiekybiniam empiriniam testavimui (pats autorius savo darbuose labiau rėmėsi atvejo studijų metodais, tad bendras jo nurodytų tendencijų validumas globaliu lygmeniu lieka iki galo neiširtas ir neįrodytas)²²:

- 1 hipotezė:** aukštesnis demokratijos lygis turėtų būti atvirkščiai susijęs su kolektyvinio smurto laipsniu (neįtraukiant tarptautinių konfliktų).
- 2 hipotezė:** režimo pajėgumų lygis turėtų būti atvirkščiai susijęs su kolektyvinio smurto laipsniu (neįtraukiant tarptautinių konfliktų ir valstybinių represijų).
- 3 hipotezė:** trijų režimų grupių (pirmoji – didelių pajėgumų demokratinis, antroji – mažų pajėgumų demokratinis ir didelių pajėgumų nedemokratinis, trečioji – mažų pajėgumų nedemo-

²² Teiginys, kad vyriausybės inicijuoto politinio smurto lygis nedemokratinuose režimuose turėtų reikšmingai skirtis nuo demokratinų režimų, netikrinamas dėl jo aki-vaizdaus validumo.

kratinis) kolektyvinio smurto laipsnis turėtų reikšmingai skirtis (didėjimo tvarka).

2. *Empirinis hipotezių testavimas*

Remiantis Ch. Tilly teorija iškeltų trijų hipotezių apie kolektyvinio smurto ir režimų santykį empiriniam testavimui panaudoti 2008 m. 163 valstybių duomenys iš tyrimų centro „Center for Systemic Peace“ įkurtos duomenų bazės „Integrated Network for Societal Conflict Research“. Viena vertus, šioje duomenų bazėje įmanoma rasti analizei reikalingus kintamuosius ir jų įverčius, taip išvengiant rezultatų patikimumui neigiamą įtaką galinčio turėti duomenų rankiojimo iš skirtingų šaltinių. Kita vertus, šios organizacijos teikiami duomenys turi pakankamai gerą vardą akademinėje erdvėje (pvz., „Polity IV“ projekto informacija yra dažnai naudojama kaip alternatyva „Freedom House“ duomenims).

Pirmasis antros dalies poskyris skirtas šiems duomenims ir konkretiems analizei naudotiems kintamiesiems (tiriamų reiškinių operacionalizacijai) pristatyti. Antrajame poskyryje pateikiami svarbiausi kiekybinės grafinės analizės rezultatai ir įvertinamas hipotezių validumas. Siekiant didesnio išvadų patikimumo, rezultatai palyginami su 2000 m. analogiškų duomenų analizės rezultatais.

2.1. *Kintamųjų operacionalizacija*

Demokratijos lygis. „Polity IV“ projekto duomenyse²³ demokratijos ir autoritarizmo skalės (nuo 0 iki 10) yra pateikiamos atskirai: 0 reiškia atitinkamo režimo požymių nebuvimą, o 10 – visų režimo požymių pasireiškimą. Remiantis „Polity IV“ duomenis kiekybinei analizei naudojančiais autoriais, šios skalės plačiaja prasme matuoja bendrą

²³ Center for Systemic Peace, „Polity IV Annual Time-Series 1800–2009“, Center for Systemic Peace, 2010, <<http://www.systemicpeace.org/inscr/inscr.htm>>, 2010 10 25.

politinių institucijų atvirumą (demokratijos skalė) ir bendrą politinių institucijų uždaramą (autoritarizmo skalė)²⁴. Papildomi įverčiai naudojami tais atvejais, kai režimo institucijas objektyviau įvertinti yra neįmanoma: –66 – užsienio jėgos okupacija, –77 – anarchijos būklė (visiškas centrinės politinės valdžios kolapsas) ir –88 – režimo perėjimo situacija, kai politinės institucijos yra keičiamos / kuriamos²⁵.

Formuojant skales yra atsižvelgiama į šiuos kriterijus: 1) vykdomosios valdžios perdavimo procedūros; 2) rinkimų, kuriuose renkami valdžios atstovai, konkurencingumas; 3) galimybės elitui nepriskiriamoms grupėms patekti į viešąjį postą (rinkimų atvirumas); 4) vykdomosios valdžios kontrolė; 5) konkurencingų politinio dalyvavimo institucijų buvimas; 6) galimybės elitui nepriskiriamoms grupėms prieiti prie šių struktūrų ir jų reguliavimas²⁶. Šie kriterijai gana neblogai atitinka Ch. Tilly apibrėžimą: jie apima tiek politinės bendruomenės narių disponavimą plačiais lygybės principu paremtais santykiais su vyriausybės atstovais, tiek kolektyvinės valdžios personalo ir išteklių kontrolę. Bendras „Polity IV“ duomenų trūkumas yra menkas dėmesys pilietinėms teisėms, taigi į trečiąjį Ch. Tilly demokratijos apibrėžimo elementą (teisė į apsaugą nuo vyriausybės atstovų šališkų veiksmų) yra atsižvelgiama tik netiesiogiai (per vykdomosios valdžios kontrolės kriterijų).

Operacionalizuojant demokratijos laipsnį kaip vieną iš dviejų kiekybinei grafinei analizei naudotų nepriklausomų kintamųjų, straipsnyje naudojamas jungtinis pataisytas „Polity IV“ indeksas, sudarytas iš 21 rango. Jo skalė yra nuo –10 iki 10, čia –10 indikuoja insti-

²⁴ Kuenzi Michelle and Lambright Gina, „Party Systems and Democratic Consolidation in Africa’s Electoral Regimes“, *Party Politics* 11, no. 4, 2005, p. 427.

²⁵ Marshall Monty G., Gurr Ted Robert, and Jagers Keith, „Polity IV Project: Political Regime Characteristics and Transitions, 1800–2009. Dataset Users Manual“ 19. Center for Systemic Peace, 2010, <<http://www.systemicpeace.org/inscr/inscr.htm>>, 2010 10 25.

²⁶ Marshall Monty G., Gurr Ted Robert, and Jagers Keith, p. 13–28; Kuenzi Michelle and Lambright Gina, p. 427–428.

tucionalizuotą autoritarizmą, o 10 – institucionalizuotą demokratiją (indeksas apskaičiuojamas iš demokratijos įvertinimo atimant autoritarizmo įvertinimą)²⁷.

Režimo pajėgumų lygis. Šiam reiškiniui operacionalizuoti tiesiogiai naudojamas „Polity IV“ projekto pateikiamas politinės sistemos fragmentacijos kintamasis, rangine skale matuojantis laipsnį, kiek pripažįstamų valstybės sienų ribose centrinė politinė valdžia nekontroliuoja tam tikros teritorijos ar populiacijos (kitais tarimais, joje neturi efektyvios valdžios monopolio). Kintamasis turi keturias reikšmes: 0 – nėra atviros fragmentacijos; 1 – nedidelė fragmentacija (mažiau nei 10 proc. valstybės teritorijos neapima efektyvi centrinės politinės valdžios kontrolė); 2 – vidutinė fragmentacija (10–25 proc. valstybės teritorijos neapima efektyvi centrinės politinės valdžios kontrolė); 3 – pavojinga fragmentacija (daugiau nei 25 proc. (iki 50 proc.))²⁸ valstybės teritorijos neapima efektyvi centrinės politinės valdžios kontrolė)²⁹.

Kolektyvinio smurto laipsnis. Šiam reiškiniui operacionalizuoti naudojami „Major Episodes of Political Violence“ projekto duomenys³⁰. Pagrindiniai kintamieji projekte matuoja kelių skirtingų politinio konflikto tipų mastą konkrečioje valstybėje: nepriklausomybės karo (karas siekiant įkurti nepriklausomą valstybę), tarptautinio karo (į kurį įsitraukusi konkreti valstybė), tarptautinio smurto (į kurį įsitraukusi konkreti valstybė), pilietinio smurto, pilietinio karo, etninio smurto ir etninio karo. Kiekvienas šių kintamųjų koduojamas skale nuo 1 iki 10 (nulis reiškia, kad valstybėje svarbių šio tipo politinio

²⁷ Reikšmės „–66“ traktuojamos kaip trūkstamos, „–77“ perkoduotos į 0, o „–88“ reikšmės pakeistos pagal vidutinį metinį įvertinimo pokytį, atsižvelgiant į įvertinimą prieš ir po perėjimo.

²⁸ Kai centrinė politinė valdžia efektyviai nekontroliuoja daugiau kaip 50 proc. teritorijos, tokia valstybė pripažįstama žlugusia.

²⁹ Marshall Monty G., Gurr Ted Robert and Jagers Keith, p. 12–13.

³⁰ Center for Systemic Peace, „Major Episodes of Political Violence, 1946–2008“. Center for Systemic Peace, 2010, <<http://www.systemicpeace.org/inscr/inscr.htm>>, 2010 10 25.

smurto įvykių konkrečiais metais nebuvo), čia 1 reiškia pavienius ir sporadiškus politinio smurto protrūkius, o 10 – sisteminės ekstensyviaus žudynes / naikinimą³¹.

Kolektyvinio smurto laipsniui operacionalizuoti pasirinktas indeksas, apimantis paskutinių keturių kolektyvinio smurto tipų pasireiškimo skales: pilietinio smurto, pilietinio karo, etninio smurto ir etninio karo. Reikėtų pažymėti, kad šie kintamieji (taigi ir indeksas, sudarytas iš jų) gerai nediferencijuoja kolektyvinio smurto pagal objektą ir subjektą (žr. lentelę), tačiau yra tinkami straipsnio hipotezėms tikrinti visų pirma dėl to, kad iš jų sudarytas indeksas neapima tarptautinių konfliktų (aiškinimui paliekama tik vidinio valstybės kolektyvinio smurto dimensija, kuriai yra svarbios režimo prielaidos). Valstybės inicijuotos represijos nėra aiškiai atskiriamos (tai būtų pažeidautina tikrinant antrąją hipotezę): tačiau įmanoma valstybės atsakomuosius veiksmus traktuoti kaip nevyriausybinį subjektų sukulto smurto padarinį.

2.2. Duomenų analizė

„Polity IV“ ir „Major Episodes of Political Violence“ projektų 2008 m. duomenys suteikia ankstesniame poskyryje apibūdintų kintamųjų įverčius 163 valstybėms (2000 m. – 160). Tačiau valstybių, kuriose vyko / vyksta svarbesni politinio smurto įvykiai, natūraliai nėra daug: todėl tiek 2008 m., tiek 2000 m. absoliuti dauguma stebėjimo atvejų turi priklausomo kintamojo (kolektyvinio smurto laipsnis, matuotas kaip etninio / pilietinio smurto indeksas) įvertį „0“³². Dėl to toliau tikrinant hipotezes buvo naudoti tik politinį kolektyvinį smurtą patyrusių valstybių duomenys. Taip gerokai sumažėjo imtis, tačiau buvo išvengta menkos reikšmių sklaidos problemos tikrinant

³¹ Marshall Monty G., „Major Episodes of Political Violence Codebook“, p. 1–19. Center for Systemic Peace, 2010, <<http://www.systemicpeace.org/inscr/inscr.htm>>, 2010 10 25.

³² 143 (87,7 proc.) valstybių 2008 m. ir 136 (85 proc.) 2000 m.

ryšius ir tapo įmanoma smulkiau grafiškai pavaizduoti tendencijas, išskiriant atskiras valstybes.

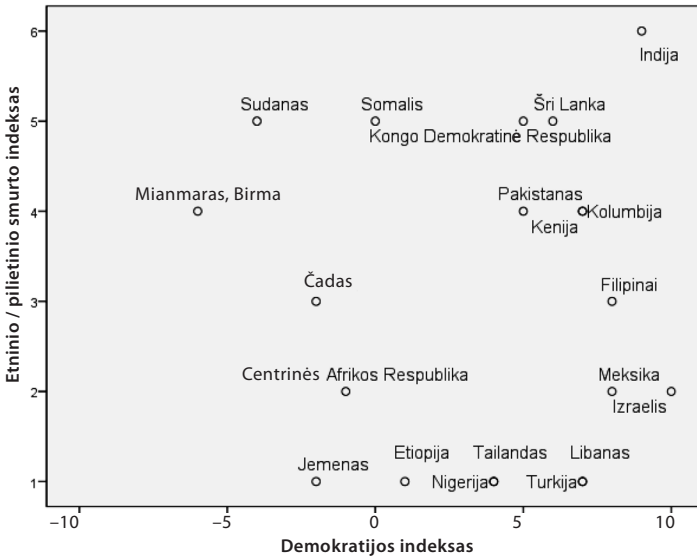
Iš 1 pav. matyti, kad demokratijos lygio ir kolektyvinio smurto (matuoto kaip sudėtinis etninio / pilietinio smurto indeksas) pasireiškimo ar laipsnio ryšio nėra. Kadangi į analizę įtrauktos tik valstybės, kuriose užfiksuotas bent vienas svarbus vidaus kolektyvinio smurto įvykis, hipotezei palankus stebėjimo atvejų išsidėstymas grafike turėtų būti koncentruotas į kairę nuo „X“³³ ašies (demokratijos lygio kintamasis) reikšmės „6“ (remiantis Monty G. Marshallu ir Benjaminu R. Cole'u, demokratiniai režimai patenka į kategoriją tarp 6 ir 10 jungtiniame indekse)³⁴. Kitaip tariant, tikrose demokratijose didesnio kolektyvinio smurto įvykių lyg ir nereikėtų tikėtis. Kiekybinė analizė to nepatvirtina: atvirkščiai, netgi 9 iš 20 kolektyvinio smurto pasireiškimų užfiksuota valstybėse, turinčiose demokratijos lygio įvertinimą nuo 6 iki 10.

Tiesinio ryšio tarp demokratijos lygio ir kolektyvinio smurto pasireiškimo laipsnio taip pat negalima išvelgti: iš 1 pav. matyti, kad didesnio ir mažesnio kolektyvinio smurto laipsnio pasireiškimo atvejai yra pasklidę tiek tarp demokratinų, tiek tarp menkesni „Polity IV“ įvertį turinčių valstybių. Taikant statistinio ryšio matą, koreliacijos tarp reiškinų taip pat neaptinkama. Galima pažymėti, kad iš 20 atvejų tik viena valstybė yra tikra autokratija (Birma) – tai siūlo idėją, kad institucionalizuotas autoritarizmas (autokratiniai režimai jungtiniame indekse patenka tarp –6 ir –10)³⁵ efektyviau nei demokratija kontroliuoja kolektyvinio smurto pasireiškimą.

³³ „X“ ašimi vadinama horizontali duomenų skirstinio ašis; „Y“ raidė žymėtų vertikaliąją ašį.

³⁴ Marshall Monty G. and Cole Benjamin R., „Conflict, Governance, and State Fragility“, p. 8–10. Center for Systemic Peace and Center for Global Policy, 2010, <<http://www.systemicpeace.org/Global%20Report%202009.pdf>>, 2010 10 25.

³⁵ Įverčiai nuo –5 iki 5 imtinai nurodo tarpinį (tarp demokratijos ir autoritarizmo) režimą, apibūdinamą kaip „anokratija“ (Marshall Monty G. and Benjamin R. Cole, p. 8–10).

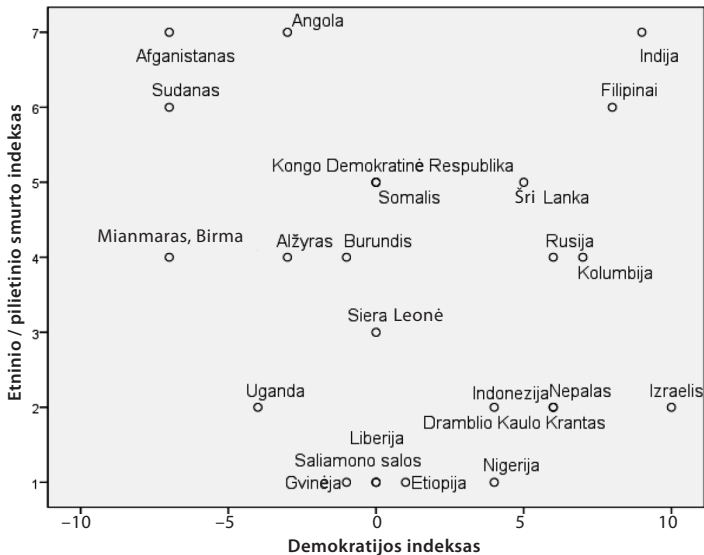

1 pav. *Etninio / pilietinio smurto indekso ir demokratijos lygio ryšys (2008 m.)*

Šaltinis: „Center for Systemic Peace“ duomenų bazė.

Analogiška 2000 m. duomenų rinkinio analizė patvirtina rezultatus: iš 2 pav. matyti, kad ryšio tarp demokratijos lygio ir kolektyvinio smurto laipsnio užfiksuoti negalima (24 stebėjimo atvejai). Kaip ir pirmuoju atveju, pavojingą kolektyvinį smurtą patiriančių demokratijų skaičius (7) yra didesnis nei autokratiškos režimų (3).

Antrosios hipotezės atveju ryšys tarp kintamųjų empiriškai patvirtinta (nors ir nėra idealus). Iš 3 pav. matyti, kad nulinę fragmentacijos įvertinimą turinčių valstybių priklausomo kintamojo reikšmės yra įvairios – kitaip tariant, didesni režimo pajėgumai (operacionalizuojant juos kaip centrinės politinės valdžios efektyvumą visoje teritorijoje) savaime nereiškia kolektyvinio smurto nebuvimo ar netgi mažesnio jo laipsnio. Kita vertus, labai svarbu yra tai, kad fragmentacija (mažesniais režimo pajėgumais) pasižyminčiose valstybėse ko-

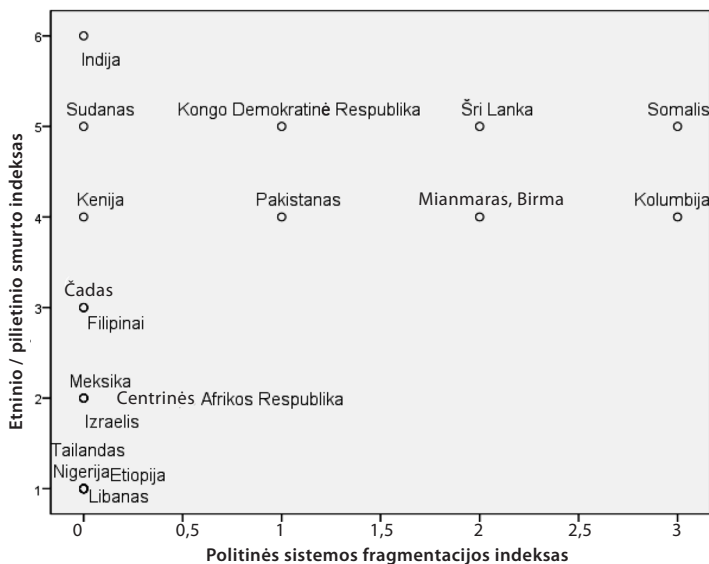

2 pav. *Etninio / pilietinio smurto indekso ir demokratijos lygio ryšys (2000 m.)*

Šaltinis: „Center for Systemic Peace“ duomenų bazė.

lektyvinis smurtas be išimties yra pakankamai aukšto lygio. Galima teigti, kad ryšys tarp režimo pajėgumų ir kolektyvinio smurto lygio yra netiesinis ir iš dalies primena logistinę kreivę (atsiradus fragmentacijai, kolektyvinio smurto lygis staigiai pakyla ir toks lieka). Esant ryšį patvirtina ir ryšio mato taikymas: šiuo atveju tarp dviejų kintamųjų yra statistiškai reikšmingas vidutinio stiprumo ryšys (Kendallo tau-c = 0,4, $p < 0,01$)³⁶.

³⁶ Kendallo tau-c (dar žinomas kaip Stuardo tau-C) yra ryšio matas, skirtas koreliacijai tarp dviejų rangų skale matuotų kintamųjų nustatyti, kai kintamųjų įgyjamų reikšmių (rangų) skaičius skiriasi. Kendallo tau-c įverčiai galimi nuo -1 iki 1; -1 žymėtų tobulą atvirkštinį ryšį, o 1 – tobulą tiesioginį ryšį tarp kintamųjų (artėjant prie nulio iš abiejų pusių, ryšys silpnėja). Simbolis „p“ nurodo statistinio reikšmingumo lygmenį: tikimybę padaryti pirmosios rūšies statistinių išvadų klaidą (aptikti apibendrinant tam tikrą efektą, kai populiacijoje jis iš tikrųjų nepasireiškia).

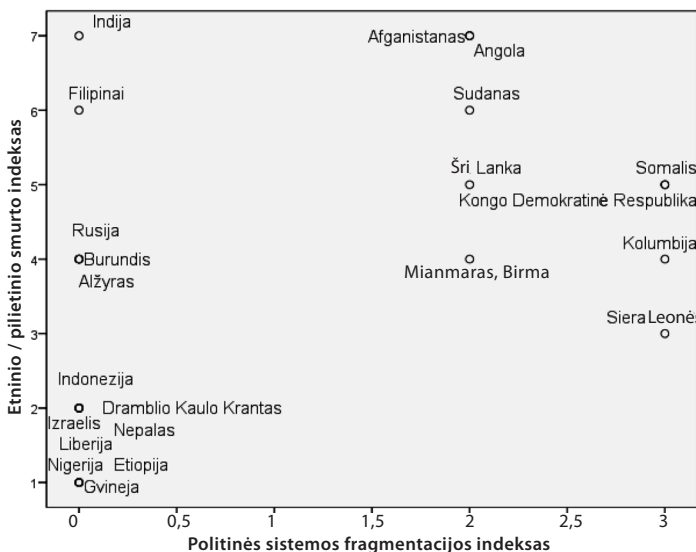
3 pav. *Etninio / pilietinio smurto indekso ir politinės sistemos fragmentacijos ryšys (2008 m.)*

Šaltinis: „Center for Systemic Peace“ duomenų bazė.

2000 m. duomenų rinkinio analizė (4 pav.) pateikia stebėtinai panašius rezultatus. Vėlgi, didesni fragmentacijos įverčiai (taigi, žemesnis režimo pajėgumų lygis) atitinka aukštesnius kolektyvinio smurto laipsnius. Kintamųjų ryšys taip pat yra vidutinio stiprumo ir statistiškai reikšmingas (Kendallo tau-c = 0,42, $p < 0,001$).

Testuojant trečiąją hipotezę, demokratijos lygio ir politinės sistemos fragmentacijos kintamieji buvo transformuoti į dvireikšmius³⁷. Remiantis jais, valstybės buvo sugrupuotos į keturias Ch. Tilly iš-

³⁷ Demokratijos lygio atveju valstybės, turinčios įvertinimą nuo 6 iki 10, buvo priskirtos prie demokratinų režimų, o turinčios 5 ir mažesni – prie nedemokratinų. Politinės sistemos fragmentacijos kintamasis buvo pergrupuotas taip: 0 reikšmė (nėra fragmentacijos) – didelių pajėgumų režimas, 1–3 reikšmės (fragmentacija yra) – mažų pajėgumų režimas.

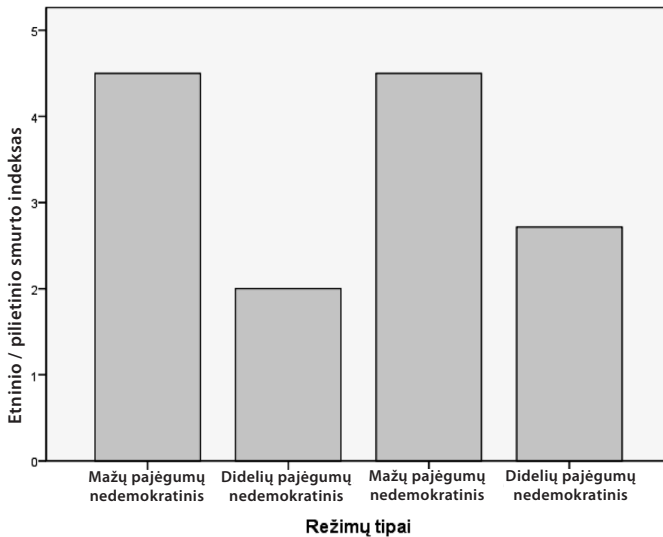

4 pav. Etninio / pilietinio smurto indekso ir politinės sistemos fragmentacijos ryšys (2000 m.)

Šaltinis: „Center for Systemic Peace“ duomenų bazė.

skiriamas kategorijas: didelių pajėgumų demokratinės (7 valstybės), mažų pajėgumų demokratinės (2), didelių pajėgumų nedemokratinės (7) ir mažų pajėgumų nedemokratinės (4). Lyginant šių režimų kategorijų etninio / pilietinio smurto indekso vidurkius matyti (5 pav.), kad hipotezėje formuluoti skirtumai nevisiškai pasitvirtina: veikiau galima išskirti dvi grupes, kurių vienoje (didelių pajėgumų demokratinis ir mažų pajėgumų nedemokratinis) kolektyvinio smurto laipsnis yra aiškiai mažesnis nei kitoje (mažų pajėgumų demokratinis ir mažų pajėgumų nedemokratinis).

Šis režimų, kuriuose galima užfiksuoti svarbius kolektyvinio smurto įvykius, palyginimas patvirtina pirmas dvi hipotezes testuojant atrastus dėsningumus. Atrodo, kad režimus geriau diferencijuoja jų pajėgumai (ar centrinė politinė valdžia efektyviai kontroliuoja

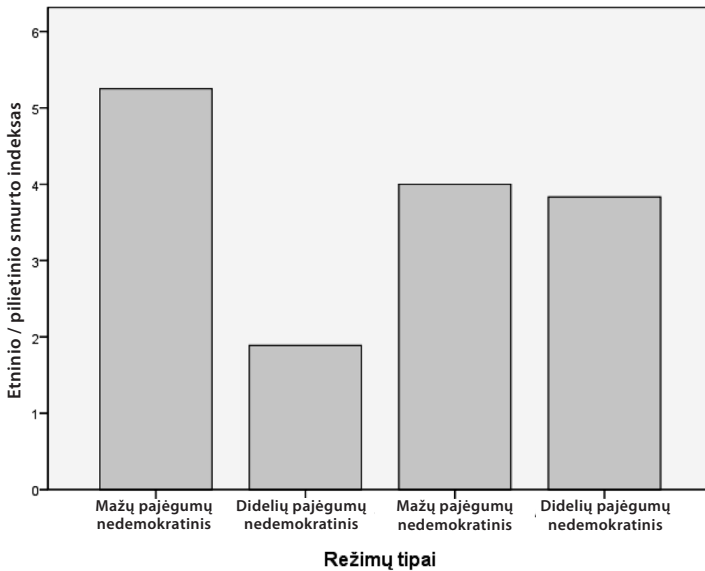

5 pav. *Keturi režimų tipai pagal etninio / pilietinio smurto indekso vidurkį (2008 m.)*

Šaltinis: „Center for Systemic Peace“ duomenų bazė.

visą valstybės teritoriją), o demokratija kolektyvinio smurto lygiui įtakos nedaro. Analizės pakartojimas naudojant 2000 m. duomenų rinkinį (6 pav.) neindikuoja tokios idealiai aiškios skirties režimo pajėgumų pagrindu: demokratinė režimų atveju pajėgumų kintamasis įtakos nedaro³⁸. Vis dėlto nedemokratinė režimų atveju pajėgumai aiškiai atskiria režimų grupes: mažų pajėgumų nedemokratiniai režimai (kaip ir teigė Ch. Tilly) pasižymi didžiausiu kolektyvinio smurto laipsniu, o didelių pajėgumų nedemokratiniai režimai – mažiausiu.

³⁸ Būtina pažymėti, kad mažų pajėgumų demokratinėms režimams atstovauja tik vienas stebėjimo atvejis, todėl šis prieštaravimas nėra labai pagrįstas. 2000 m. imtyje mažų pajėgumų nedemokratinėms režimams reprezentuoja 8, didelių pajėgumų nedemokratinėms – 9, o didelių pajėgumų demokratinėms – 6 valstybės.

6 pav. *Keturi režimų tipai pagal etninio / pilietinio smurto indekso vidurkį (2000 m.)*

Šaltinis: „Center for Systemic Peace“ duomenų bazė.

Išvados

Šiame straipsnyje buvo siekiama ištirti, kokios politinės institucinės sąlygos yra palankios kolektyviniam smurtui pasireikšti didesniu mastu. Remiantis Ch. Tilly teorija, buvo išskirti du pagrindiniai veiksniai (režimo bruožai): demokratijos lygis ir režimo pajėgumai. Empiriškai (kiekybinė grafinė analizė) tikrinant hipotezes, buvo naudojami „Center for Systemic Peace“ pateikiami duomenys (2000 ir 2008 m. duomenų rinkiniai).

Išanalizavus dvi valstybių (kuriose užfiksuoti svarbūs politinio kolektyvinio smurto įvykiai) imtis, pirmąją hipotezę teko atmesti. Viena vertus, kolektyvinio smurto bangos (neįskaičiuojant tarptautinių konfliktų) kyla tiek nedemokratinuose, tiek demokratinuose

režimuose (net ir institucionalizuotose demokratijose – pvz., Izraelyje ir Indijoje). Kita vertus, jokie statistinio ryšio tarp demokratijos lygio ir kolektyvinio smurto laipsnio aptikti nepavyko. Reikėtų pažymėti, kad šis rezultatas patvirtina esamus įrodymus: pavyzdžiui, D. K. Gupta (2008), naudodamas kitus duomenų rinkinius, neaptinka demokratijos ir teroristų išpuolių sukeltų mirčių / sužeidimų sąsajų.

Kita vertus, antroji hipotezė (teigianti atvirkštinį ryšį tarp kolektyvinio smurto ir režimo pajėgumų) pasitvirtina. Nors didelių pajėgumų režimuose pasireiškia įvairaus laipsnio kolektyvinis smurtas, didesnė politinės sistemos fragmentacija (t. y. mažesni pajėgumai) yra aiškiai susijusi su didesniu kolektyvinio smurto laipsniu; aptiktas statistiškai reikšmingas šių dviejų ranginių kintamųjų ryšys. Vėlgi būtina pažymėti, kad šis atradimas atitinka panašios tematikos darbų rezultatus: D. K. Gupta (2008) ne tik paneigia demokratijos ir terorizmo sąsajų mitą, bet ir pateikia kiekybinių valstybės žlugimo indekso ir terorizmo ryšio įrodymų.

Trečioji hipotezė pasitvirtina iš dalies. Viena priežasčių, kodėl jos negalima patvirtinti, yra labai mažas tam tikrų režimų kategorijų atvejų skaičius (tai neleidžia korektiškai taikyti išvadų statistikos metodų). Vis dėlto, kaip ir teigė Ch. Tilly, abiejose imtyse mažų pajėgumų nedemokratiniai režimai pasižymi didžiausiu kolektyvinio smurto laipsniu (vėlgi reikia pridurti, kad pirmojoje skirtumas yra labai nedidelis). Kita vertus, ne demokratiniai, o būtent labiau į autoritarizmą linkę, tačiau didelių pajėgumų režimai pasižymi žemiausiu kolektyvinio smurto lygiu: galima daryti išvadą, kad jeigu tam tikroje valstybėje pasireiškia kolektyvinio smurto protrūkis, būtent toks režimo tipas yra efektyviausias jam slopinti.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

BBC, „Crimes against humanity“. BBC, 2008, <http://www.bbc.co.uk/religion/ethics/war/overview/crimes_2.shtml>, 2008 04 28.

Center for Systemic Peace, „Polity IV Annual Time-Series 1800-2009“. Center for Systemic Peace, 2010, <<http://www.systemicpeace.org/inscr/inscr.htm>>, 2010 10 25.

Center for Systemic Peace, „Major Episodes of Political Violence, 1946–2008“, Center for Systemic Peace, 2010, <<http://www.systemicpeace.org/inscr/inscr.htm>>, 2010 10 25.

Contech-Morgan Earl, *Collective Political Violence*, New York and London: Routledge, 2004.

Goodwin Jeff, „A Theory of Categorical Terrorism“, *Social Forces* 84, no. 4, June 2006, 2027–2046.

Field Andy, *Discovering Statistics Using SPSS*, London: Sage Publications, 2005.

Gupta Dipak K., *Understanding Terrorism and Political Violence*, New York: Routledge, 2008.

Harbon, Lotta and Peter Wallensteen, „SIPRI Yearbook 2010“, Stockholm International Peace Research Institute, 2010, <<http://www.sipri.org/yearbook/2010/02/02A>>, 2010 10 21.

Kuenzi Michelle and Gina Lambright, „Party Systems and Democratic Consolidation in Africa’s Electoral Regimes“, *Party Politics* 11, no. 4, 2005, p. 423–446.

Lewis-Beck, Michael S., *Data Analysis: An Introduction*, London: Sage Publications, 1995.

Marshall Monty G. and Benjamin R. Cole, „Conflict, Governance, and State Fragility“, p. 8–10, Center for Systemic Peace and Center for Global Policy, 2010, <<http://www.systemicpeace.org/Global%20Report%202009.pdf>>, 2010 10 25.

Marshall Monty G., „Major Episodes of Political Violence Codebook“. Center for Systemic Peace, 2010, <<http://www.systemicpeace.org/inscr/inscr.htm>>, 2010 10 25.

Marshall Monty G., Ted Robert Gurr and Keith Jagers, „Polity IV Project: Political Regime Characteristics and Transitions, 1800–2009. Dataset Users Manual“, Center for Systemic Peace, 2010, <<http://www.systemicpeace.org/inscr/inscr.htm>>, 2010 10 25.

McAdam Doug, Sidney Tarrow and Charles Tilly, *Dynamics of Contention*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

Tilly Charles, *Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Tilly Charles, *Regimes and Repertoires*, Chicago: The University of Chicago Press, 2006.

Tilly Charles, *The Politics of Collective Violence*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

*SUMMARY**POLITICAL INSTITUTIONAL CONDITIONS
AND COLLECTIVE VIOLENCE*

Collective violence has been a concern for the social sciences since the Antiquity. However, precisely in the last decades academic interest in this phenomenon is increasing. It could be related both to the violent character of the 20th century (in terms of absolute and relative numbers of casualties) and changing nature of violent conflict: rising death toll of civilians, spread of inner-state ethnic and civil violence, decline of traditional warfare, etc. This article is focused on the aspect of political institutional conditions (regime properties): how they are related to the collective violence.

Relying on works of Charles Tilly, two most important properties of regimes (political institutional conditions) that could affect the occurrence and intensity of collective violence are discerned: regime (governmental) capacity and democracy level. Three hypotheses are discerned for the empirical testing. First hypothesis presupposes inverse relation between the democracy level and degree of collective violence (except inter-state warfare). Second hypothesis similarly enunciates the inverse relation between the regime capacity and degree of collective violence (initiated by the non-governmental subjects). According to the third hypothesis, highest levels of collective violence should be expected in the low capacity-undemocratic regimes, moderate levels – in low capacity-democratic and high capacity-undemocratic, lowest levels – in high capacity-democratic regimes.

Testing of hypotheses is based on quantitative-graphical analysis, using the data on democracy and political collective violence provided by the Center for Systemic Peace. First hypothesis is falsified – in accordance with other similar works (f.e., Gupta, 2008), no relation between democracy level and degree/occurrence of collective violence is found. However, empirical analysis strongly supports the second hypothesis: there is a statistically significant relationship between the regime capacity (measured as polity fragmentation index) and degree of collective violence. The probability that regime will experience higher levels of collective violence (if it occurs) is raised greatly when the regime capacity is lower. As it is expected from these findings, third hypothesis is only partially supported: higher levels of collective violence are indeed observed in the low capacity-undemocratic regimes, but the most successful in terms of containment of collective violence are high-capacity undemocratic regimes (not high capacity-democratic, as formulated in the hypothesis).